

Riigikogu otsuse „Kaitseväe kasutamine Eesti riigi rahvusvaheliste kohustuste täitmisel Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsiooni valmidusüksuste koosseisus“ eelnõu seletuskiri

Sissejuhatus

Käesolev Riigikogu otsuse eelnõu võimaldab panustada kuni 76 kaitsevälasega Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsiooni (NATO) valmidusüksuste koosseisu. Eelnõu ja seletuskirja on koostanud Kaitseministeeriumi poliitika planeerimise osakonna nõunik Pearu Pirsko (pearu.pirsko@kaitseministeerium.ee) ning vastutav jurist on Kristel Urke (kristel.urke@kaitseministeerium.ee). Eelnõu seletuskirja on keeleliselt toimetanud Luisa Tõlkebüroo eesti keele toimetaja Tiina Alekõrs (tiina@luisa.ee).

NATO kiirreageerimisvägi ja alalised mereväeüksused

Seoses NATO uue väemudeli (NATO Force Model) kinnitamisega NATO kaitseministrite kohtumisel 2022. aasta veebruaris kaotati alates 2024. aasta 1. juulist senisel kujul NATO reageerimisväe (NATO Response Force, NRF) ja NATO valmidusinitsiatiivi (NATO Readiness Initiative, NRI) konseptsioonid. Neid asendab uuendatud kontseptsiooniga NATO kergem ja mobiilsem kiirreageerimisvägi ARF (Allied Reaction Force), mis on valmiduses sõjaliste operatsioonide läbiviimiseks nii NATO Euroopa vägede ülemjuhataja SACEUR-i (Supreme Allied Commander Europe) vastutusala sees kui väljaspool. ARF-i loomine lepitati kokku NATO 2023. aasta tippkohtumisel Vilniuses, et toetada NATO uute kaitseplaanide rakendamist ning olla valmis reageerima ohtudele ja kriisidele veelgi paindlikumalt. ARF viib läbi operatsioone kõikides domeenides ning kiirreageerimisvägi pannakse kokku NATO liitlaste vägedest – lisaks heidutus- ja kaitsetegevustele maal keskendub ARF-i tegevus õhu-, mere- ja küberdomeenidele. Kuni 2024. aasta juulini kehtinud NATO vägede süsteemis NRF-i alla kuulunud NATO alalised mereväeüksused (Standing Naval Forces, SNF) jäävad ka uue väemudeli alusel endiselt kõrgesse valmidusse. Nad ei kuulu küll alaliselt ARF-i koosseisu, kuid liitlaste panuseid SNF-i saab liitlaste nõusolekul ka ARF-is kasutada.

Eesti panus

Eesti on varem NRF-i panustanud SNF-i koosseisus mereväe staabi- ja toetuslaeva ning miinitõrjelaevadega, demineerimis- ja sõjaväepolitseiüksuste, erivägede, liikumise koordineerimise üksuse, staabiohvitseride ning koos teiste Balti riikidega NRF-14 koosseisu ühise jalaväepataljoniga. 2024. aastal on Eesti poolt valmiduses kuni 76 kaitsevälase (miinijahtija, staabiohvitserid erioperatsioonide ja õhuosaväe juhatustes ning erioperatsioonide sihtüksus). 2025. aastal panustab Eesti NATO valmidusüksustesse ühe miinitõrjelaeva ja staabiohvitseriga. Kuna miinijahtija antakse valmidusse SNF-i koosseisus, kuid seda saab vajadusel kasutada ka ARF-is, siis antakse Riigikogu mandaat ühiselt SNF-i ja ARF-i jaoks kuni 76 kaitsevälasega panustamiseks.

NATO valmidusüksustes osalemise otsustamine

Riigikaitseseaduse (edaspidi *RiKS*) § 34 lõike 3 kohaselt otsustab Riigikogu Kaitseväge kasutamise muul rahvusvahelisel sõjalisel operatsioonil Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsiooni või selle liikmesriigi ja Euroopa Liidu kiirreageerimisjõudude koosseisus enne Kaitseväge üksuse asumist kiirreageerimisvalmidusse. Lisaks määrab selle sätte järgi Riigikogu rahvusvahelise organisatsiooni või liikmesriigi, mille kiirreageerimisjõudude koosseisus Kaitseväge üksus tegutseb, ning Kaitseväge koosseisu liikmete piirarvu.

Eelnõuga ei reguleerita Kaitseväge kasutamist valmidusüksuse koosseisus kollektiivkaitseoperatsioonil, sest RiKS-i § 33 lõike 1 punkti 1 kohaselt otsustab Riigikogu Kaitseväge kasutamise kollektiivse enesekaitse operatsioonides sellega, et ratifitseerib kollektiivse enesekaitse põhimõtet sisaldava välislepingu. Põhja-Atlandi leping on hetkel ainus Eesti Vabariigi sõlmitud välisleping, kus on seda põhimõtet nimetatud. Kui tekib vajadus kollektiivse enesekaitse operatsioonis osaleda, annab üksusele korralduse alustada operatsioonil osalemist Vabariigi Valitsus (RiKS-i § 33 lõige 2) kaitseministri ettepanekul. Sel juhul ei ole Vabariigi Valitsus seotud ka eelnõus toodud kaitseväelaste arvu piiranguga.

Valmidusüksuste rakendamisel annab kaitseminister Riigikogu otsuse alusel ja RiKS-i § 34 lõike 6 järgi kooskõlastatult välisministriga Kaitseväge üksusele korralduse alustada osalemist või lõpetada osalemine rahvusvahelisel sõjalisel operatsioonil. Korraldus tehakse viivitamata teatavaks Vabariigi Presidendile, Riigikogu juhatusele ja Riigikogu riigikaitsekomisjoni esimehele.

Panustamisega seotud kulu

2025. aastal on valmidusüksustes osalemisega seotud Kaitseväge tegevuskulude maht hinnanguliselt 1 224 253 eurot (käibemaksuta), mis kaetakse Kaitseministeeriumi valitsemisala eelarvest.

Kaitseväelaste lähetamine valmidusperioodi jooksul valmidusüksuste koosseisus sõjalisele operatsioonile võib kaasa tuua lisakulutusi, mida ei ole võimalik täpselt prognoosida. Kulu suurus sõltub muu hulgas operatsioonitüübist, piirkonnast ja kestusest. Võimaliku lisakulu katteallika küsimuse lahendab Vabariigi Valitsus. Selleks on riigieelarve seaduses antud Vabariigi Valitsusele õigus teha muudatusi rahvusvahelisel sõjalisel operatsioonil osalemiseks Kaitseministeeriumi valitsemisala vahendite liigenduses riigieelarve muutmisel või lisaeelarvega.

Eelnõu kooskõlastamine

Eelnõu esitatakse kooskõlastamiseks Välisministeeriumile, Justiitsministeeriumile ja Rahandusministeeriumile ning arvamuse avaldamiseks Kaitsevägele.